

Ikromjon ABDURAIMOV,

Toshkent davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: abduraimovikromravshanbekovich@gmail.com

Tel: (99)462 33 02

Toshkent davlat pedagogika universiteti professori, p.f.d. D.N. Abdullayev taqrizi asosida

IMPROVING THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT METHODOLOGY OF HISTORY TEACHERS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH

Annotation

In this article, the role of the principle of "lifelong learning" in improving the professional development methodology of history teachers based on an integrative approach in general education schools, improving the quality of education by training qualified pedagogic personnel, teaching methodology based on foreign experience the ways of further development of competence through improvement are revealed

Key words: Competence development, professional development, "lifelong learning" principle, integrative, multimedia, interactive methods, modeling

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА

Аннотация

В данной статье рассматривается роль принципа «обучения на протяжении всей жизни» в совершенствовании методики профессионального развития учителей истории на основе интегративного подхода в общеобразовательных школах, повышении качества образования путем подготовки квалифицированных педагогических кадров, на основе зарубежного опыта. Выявлены пути дальнейшего развития компетентности путем совершенствования методики преподавания.

Ключевые слова: Развитие компетентности, профессиональное развитие, принцип «обучения на протяжении всей жизни», интегрированные, мультимедийные, интерактивные методы, моделирование.

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA TARIX FANI O'QITUVCHILARINI KASBIY RIVOJLANISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Аннотация

Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida integrativ yondashuv asosida tarix fani o'qituvchilarini kasbiy rivojlantirish metodikasi takomillashtirishda "hayot davomida o'qish" (lifelong learning) tamoyilini o'rni, malakali pedagog kadrlarni tayorlash orqali ta'lim sifatini oshirish, xorij tajribasi asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish orqali kompetentligini yanada rivojlantirish yo'llari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Kompetensiyalarni rivojlantirish, kasbiy rivojlantirish, "hayot davomida o'qish" (lifelong learning) tamoyili, integratsion, multimediya, interaktiv usullar, modellashtirish.

Kirish. Jahon ta'lim muassalari amaliyotida tarix fanlarini o'qitish metodikasi bo'yicha fanlararo aloqadorlikni ta'minlashda, integrativ o'quv dasturlari va darsliklardan foydalanish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, Buyuk Britaniyaning "Cambridge" o'quv dasturining talab va standartlari asosida ta'lim tizimida integrativ fanlar joriy qilingan bo'lsa Avstraliyada integratsiyalashtirilgan fanlar, Vengriyada inson va tabiat integrativ fanlari, Germaniyada ham alohida fanlar Koreya va Shveysariyada integratsiyalashtirilgan fanlar, Buyuk Britaniya ta'lim tizimida integrativ fanlar, Bolgariyada tabiiy – fanlarining o'qitilishini o'z ichiga olgan, Niderlandiyada alohida o'quv predmetlari, Gong Kong, Uels, Yaponiya va Shimoliy Irlandiya mamlakatlarda o'quv fanlarining o'qitilishida integrativ yondashuvdan foydalanish, omillari va sohalarini izohlanadi.

Yangi O'zbekiston ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlardan biridir, Davlatimizni dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvi xalqaro hamjamiyatining teng huquqli sub'ekti va ajralmas bir qismi sifatida jamiyatning ma'naviy - ma'rifiy yangilanishini, strategik rivojlanish, jahon hamjamiyatiga qo'shilishni ta'minlaydigan demokratik kuchli huquqiy davlat va ochiq fuqarolik jamiyatini barpo etishda yetuk mutaxassis kadrlarni tayyorlashni eng muhim vazifalardan biriga aylantirmoqda.

Umumta'lim maktablarida yuqori malakali pedagog kadrlarning yetishmasligi, o'qituvchilar uchun sifatli o'quv uslubiy va ilmiy adabiyotlar hamda didaktik materiallarning kamligi, ta'lim tizimida nazariya bilan amaliyot o'rtasida samarali o'zaro hamkorlik va o'zaro foydali integratsiyaning yo'qligi tizimidagi jiddiy kamchiliklar sirasiga kiradi.

Pedagog kadrlarni kasbiy rivojlantirish va qayta tayyorlash sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual shu bilan birga ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog'liq.

Maktab ta'limini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish pedagog kadrlarni malakasini oshirish jarayonini "hayot davomida o'qish" tamoyili asosida tashkil qilish, kasbiy faoliyatini rivojlantirish, xodimlarning individual uzluksiz kasbiy rivojlantirish dasturiga muvofiq integrativ yondashuv asosida o'qitishning yangi metod va texnologiyalarini o'zlashtirish, kasbiy ehtiyojlarini qondirish mamlakatimizda ta'lim tizimini tom ma'noda sifat jihatdan tubdan o'zgarish va yangilashlar jarayonlari uchun asos bo'lmoqda.

Maktabgacha va maktab ta'limi sohasida olib borilayotgan islohatlar O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Milliy o'quv dasturi" mazmuniga mos XXI asr ko'nikmalari asosida tarix fanini o'qitish konsepsiyasi, metodologiyasi va baholash kompetensiyasiga ega har tomonlama yetuk ilmiy-pedagog kadrlarni tayyorlashga qaratilgan ustuvor yo'nalishlarga mos keladi.

Adabiyotlar tahlili. Yangi O'zbekistonning asosiy strategiyalaridan biri sifatida "Uzluksiz ta'lim tizimida ijtimoiy fanlarni o'qitish tartibi va tamoyillari to'g'risida"gi Qonunni ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish ehtiyoji ham mavjudligi ta'kidlab o'tildi. Bu yo'nalishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan "2022-2030 yillarda O'zbekiston Respublikasining uzluksiz ta'lim va tarbiya sohasini gumanitarlashtirish strategiyasi" yaratilishi va amalga oshirilishi tavsiya etildi [1. 238].

Yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasining "Ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, ushbu sohani tubdan isloh qilish va yangi bosqichga olib chiqish" yo'nalishida "O'zbekiston tarixini o'rganish va targ'ib qilishni rivojlantirish" vazifasi belgilandi [2].

Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur. Buning uchun, avvalo, O'zbekistonda tarix fanini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqishimiz vaqti-soati keldi, deb o'ylayman. Tarix institutini bu fanni rivojlantirish bo'yicha tayanch ilmiy muassasa etib belgilash kerak³ – deb uqtirdi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida 19-yanvar 2021-yil o'tkazilgan yig'ilishda.

Ayni paytda integratsiyalashgan ta'lim muhitini yaratish, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish, o'quv-tarbiya jarayoniga ta'limning integratsion shakllari va usullarini joriy etish tarix fanini o'qitish bilan bog'liq.

Uzluksiz ta'lim tizimida o'qituvchilarning o'z faoliyatini, kompetentligini "hayot davomida o'qish" (lifelong learning) tamoyili asosida yanada rivojlantirish, jamiyatda tarix fani samaradorligini oshirishning zaruriyatiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini o'qitishning interaktiv usullari bo'yicha kasbiy va pedagogik mahoratni doimiy ravishda rivojlantirishga ko'maklashish, kasbiy bilim va ko'nikmalarni muntazam ravishda yangilab borish, o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etishning yangi tamoyillari va zamonaviy metodlari, malaka talablari, normativ-huquqiy hujjatlar bilan tanishtirib borish, malaka va ko'nikmalarini muntazam ravishda yangilab borishning eng samarali yo'llari bo'yicha, ilmiy va ijodiy izlanishlar olib borilmoqda.

Bunda pedagog asosiy e'tiborni ta'lim oluvchining dunyoqarashini kengaytirish maqsadiga qaratadi. Bu ko'proq integrativ yondashuv asosida o'tkaziladigan mashg'ulotlarni tashkil etishda integrativ o'qitishning oziga xosligiga e'tibor qaratish lozim bo'ladi.

Respublikamizda ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishda fanlar integratsiyasi asosida kasbiy kompetentlikni oshirish masalasiga pedagog olimlardan Q.Yo'ldoshev, S.Matchonov, M.Mirqosimova, R.Mavlyanova, D.Sharipova, O.Musurmonova, M.Quronov, B.Abdulaeva, S.Nishonova, U.Mahkamov, E.Turdiqulov, Q.Husanboeva, R.Safarova, B.Adizov, A.Choriev, Sh.Mardonov, D.Ro'zieva, N.Egamberdieva, Sh.Shodmonova, Sh.Sharipov, O.Jamoldinova, V.Slastenin, I.Isaev, Yu.Shiyanovlarning ilmiy izlanishlarida keltirib o'tilgan.

Chunonchi, Buyuk Britaniya ta'lim tizimida asosan integrativ fanlar joriy qilingan bo'lsa, Koreya va Shveysariyada integratsiyalashgan fanlar yoki alohida o'quv predmetlari, Avstraliyada integratsiyalashtirilgan fanlar, Yaponiya, Shimoliy Irlandiya, Uels, Gong-Kong va Germaniyada ham alohida fanlarning integrativ yondashuvi fanlar, Vengriyada madaniyat yo'nalishidagi o'quv predmetlari, inson va tabiat integrativ fanlar, Niderlandiyada alohida o'quv predmetlari, Rossiya Fanlar akademiyasining tarix institutida, Irlandiyada Fan va texnika kabi bloklarda barcha o'quv fanlari mujassamlashtirilgan holda o'qitiladi. Bizda ham integrativ yondashuv asosidagi o'qitish masalalariga yangi milliy o'quv dasturi asosida sohada dastlabki qadamlar qo'yilmoqda.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, tarix fani o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishda (malakasini oshirish) fanlararo aloqadorlikning har qaysi quyi darajasi, fan xususiyatidan kelib chiqib ta'limiy metod va metodikalarini yanada rivojlantirishiga, o'quv fanlari doirasida o'ziga xos didaktik tamoyillar asosida ularni amaliyotda qo'llashni ko'zda tutib, integrativ aloqadorlik asosida fanlarning o'zaro yaxlit tizim shaklida har tomonlama uzviy bog'liqlik munosabatlar nuqtai nazaridan talqin etishni talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. O'qituvchilar uzluksiz kasbiy rivojlanishi jarayonida tarix fanining o'qitish metodikasini predmetlararo bog'liqligini ko'rmaydilar, usiz tabiat va jamiyatning ko'plab hodisalarining mohiyatini tushunish hamda to'liq o'rganish mumkin emas. "Integratsiya" tushunchasining o'zi zamonaviy jamiyat rivojlanishida keng qo'llaniladi. Integratsiya jarayonlari allaqachon o'rnatilgan tizimlar doirasida sodir bo'lishi mumkin - bu holda ular uning yaxlitligi va tashkiliy darajasining oshishiga, shuningdek, ilgari bog'liq bo'lmagan elementlardan yangi tizimning paydo bo'lishiga olib keladi.

Maktabgacha va maktab ta'limi xodimlarining malaka oshirish jarayonini "hayot davomida o'qish" (lifelong learning) tamoyili asosida tashkil qilish, xodimlarning kasbiy ehtiyojlarini tashxis qilish asosida ishlab chiqilgan individual rivojlanish dasturiga muvofiq malakasini oshirish tartibi amaliyotga joriy qilindi.

Tarixni o'qitish metodikasi tarix fani bilan uzviy bog'langandir shu bilan birga tarix fani o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishida yangi avlod darsliklaridagi mavzularni yoritishda ijtimoiy fanlar integratsiyasi asosida tarix fanlari o'qituvchilarining kompetensiyalarini yanada rivojlantirish yangi va effektiv o'quv metodlarini joriy qilish va mavzularni sifat jihatidan yangilash, shuningdek malakali professional pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, malaka oshirishdan keyingi amaliy faoliyatini ko'nikmalarini tahlil qilish kerak.

Tahlil va natijalar. Integratsiya jarayoni pedagogik g'oyasining rivojlanishiga, ilmiy bilimlarning rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Integratsiya jarayoni ta'limning sifat jihatidan yangi bosqichida fanlararo aloqalarni amalga oshirishning eng asosiy shakli hisoblanadi.

Uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida milliy o'quv dasturi asosida fanlarni o'qitish metodikasi pedagoglardan katta mahorat talab etilmoqda, bu esa o'z navbatida uzluksiz kasbiy rivojlanish (malaka oshirish) kurslarida o'qituvchilarning ijodiy-tadqiqotchilik, amaliy faoliyat tajribasini rivojlantirish metodikasiga hamda Yangi innovatsion yondashuvlarga asoslangan xorijiy davlatlar Singapur, Xitoy, Angliya, Finlandiya, Estoniya kabi ta'limi ilg'or mamlakatlar tajribalari asosida 4K modelini o'z ichiga olgan XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishga asosiy e'tibor qaratilmoqda.

"4K" modeliga asoslangan innovatsion yondashuv maktablarda qo'llash uchun pedagoglarni uzluksiz kasbiy rivojlanishi (malaka oshirish) ta'lim-tarbiya jarayoniga interfaol ta'lim texnologiyalari va strategiyalarini tadbiq etish mexanizmlarini takomillashtirish kompetentlik darajasini yanada rivojlantirishga undamoqda.

Tarix fanlarini o'qitishda o'qituvchilarini shaxsiy kasbiy salohiyatining individual va jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda "hayot davomida o'qish" (lifelong learning) tamoyilini qamrab olgan "Uzluksiz kasbiy ta'lim" maxsus elektron platformasi orqali kompetentlik darajasini oshirish va integratsion yondashuv asosida tarix fani o'qituvchilarini uzluksiz kasbiy metodikasini takomillashtirish mexanizmi sanaladi.

Integrativ yondashuv tarix fani o'qituvchilarning kompetensiyani rivojlantirishning muhim omili sifatida ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tarix fani o'qituvchilarining kommunikativ yondashuvi bilim, ko'nikma, malakalarni amalda qo'llash layoqatini ko'rsatsa, integrativ yondashuv esa soha yuzasidan egallagan bilim, ko'nikma, malakalarni birgalikda, aloqadorlikda qo'llashni anglatadi. Tarix fani o'qituvchilarining integrativ yondashuv asosida o'quv mashg'ulotlarida fanlararo aloqalarni kuchaytirishga, turli fanlardan kerakli ma'lumotlarni olish va mavzularga oid axborotlarni to'plash, ulardan foydalanish kompetensiyasini shakllantirishga ko'mak beradi.

Kasbiy rivojlanishida integrativ yondashuv asosidagi o'qitish metodikasini takomillashtirish tarix fani o'qituvchilarini samarali kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan texnologiya va metodlarni tanlash, saralash va qo'llashga erishadi. Demak, integrativ yondashuvda turli fanlardan egallangan bilimlarni o'zaro bog'lashgina emas, balki ulardan amaliy foydalana olish ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Darslarni yangi takomillashtirgan standart asosida tashkil etish uchun, avvalo, o'z faniga oid davlat ta'lim standarti va milliy o'quv dasturini sinchiklab o'rganishi, yangi avlod darsliklari bilan tanishishi, taqdim etilgan o'quv dasturi asosida taqvim reja tuzib olishi kerak bo'ladi.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan dars ishlanmalarida ham tegishli o'zgarishlar qilish lozim. Jumladan: tarix darslarining texnologik xaritasida darsning maqsadi, jihozlari, o'qitish texnologiyasi va nazariyalar va tamoyillarni tahlil qilish va ongli qo'llashga erishish bilan birgalikda shakllantiriladigan tayanch va fanga oid kompetensiyalarni aniq holda belgilab, mazkur kompetensiyalar shakllanganligini aniqlay olish ko'nikmasiga ega bo'ladi.

O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida tarix fanini o'qitish metodikasida predmetlar aro bog'liqligini aniqlash, tabiat va jamiyat hodisalarining mohiyatini tushunish va o'rganish, integratsiya jarayonlarining darajasini oshirish, integratsiyalashgan darsning chegaraviy muammolarini belgilaydi.

Bunda tarix fanlarini o'qitish metodikalarini takomillashtirish, uzluksiz kasbiy rivojlantirish (malaka oshirish) tizimida tinglovchilarning an'anaviy malaka oshirish bilan bir qatorda masofaviy va boshqa kasbiy rivojlanish turlarini joriy etishning o'zaro teng huquqli hamkorlik asosidagi integrativ uzviylikni ta'minlashga asoslanadi.

Tarix fanlari o'qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish (malaka oshirish) kursi asosida umumiy bilim va kasb tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan talablaridan kelib chiqib, tarix fanlarini a'naviy o'qitish metodlaridan voz kechgan holda, tarix fanlarini integrativ ta'lim asosida o'qitishga, axborot texnologiyalari asosida multimediyali vositalar hamda mustaqil ishlashga o'rgatishga e'tibor qaratadi.

Uzluksiz kasbiy rivojlantirishda (malaka oshirish) mutaxassislik va umumkasbiy fanlar o'zaro uyg'un holda o'qitilishini tashkil etish, eng samarali mexanizm bo'lib, bunda o'qituvchilarning ijodiy qobiliyatlarini faollashtirish, shaxsiy ko'nikma va malakalarni takomillashtirish orqali tarix fanlarini o'qitish metodlarini uzviyligi va izchilligini tahlil etadi.

Tarix fanlari o'qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlanishda (malaka oshirish) olgan ko'nikmalari asosida maktab ta'limi, o'quv jarayonida foydalanilayotgan metod, metodika va shakllarining turli – tumanligi bilan samaradorlikka erishadi.

Integratsion yondashuv asosida tarix fani o'qituvchilarini uzluksiz kasbiy metodikasini takomillashtirish kursi asosida malakasini oshirish bo'yicha umumiy bilim va kasb tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan metodik talablaridan kelib chiqib, tarix fani o'qituvchilarini integrativ yondashuv asosida kasbiy rivojlanishga katta ahamiyat qaratilmoqda.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rinda shuni aytilish mumkinki, integratsion yondashuv asosida tarix fani o'qituvchilarini uzluksiz kasbiy metodikasini takomillashtirish orqali milliy o'quv dastur asosida uzluksiz kasbiy rivojlantirishda (malaka oshirish) kasb mahorati va malaka saviyasining doimiy o'sishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratadi hamda zamonaviy talablarga muvofiq o'qitish metodikalari yangilanadi.

Tarix fani o'qituvchilarini kasbiy va pedagogik metodikalarini doimiy ravishda o'sib borishi, ularning ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalari, shuningdek, o'qitishning interaktiv usullari bo'yicha kasbiy bilimlari, malaka va ko'nikmalarini muntazam ravishda yangilab borilishi asosini ta'minlashdan iborat.

Integrativ yondashuv asosidagi ta'limning maqsadi – ijodiy ko'nikma va malakalarni rivojlantirish, ijodiy kasbiy metodikalarini shakllantirishdan iborat.

Integratsion yondashuv asosida tarix fani o'qituvchilarining uzluksiz kasbiy rivojlantirishi (malaka oshirish) shuningdek, "Xayot davomida o'qish" tamoiili asosida kasbiy rivojlanishida o'qitish metod va metodikalarini muntazam rivojlantirib borishi, o'z kasbiy faoliyatida, ijodiy yutuqlarga erishishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF – 60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar.
3. Yarmatov R.B. Bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy metodik tayyorgarligini takomillashtirish. Pedagogika fanlari doktori (DSc) diss... aftoref. –Toshkent, 2021.
4. Shonazarov Q.R. Bo'lajak tarix o'qituvchilarini maktab o'quvchilarida tarixiy tafakkurni shakllantirishga tayyorlash. Ped.f.n.diss.– Toshkent, 2002.
5. Toshpo'latov T., G'afforov Y. Tarix o'qitish metodikasi. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2010.
6. Yo'ldoshev Q. Yangilangan pedagogik tafakkur va umumta'lim maktablarida adabiyot o'qitishning ilmiy-metodik asoslari: Ped.fan.dokt.diss. – Toshkent, 1997.
7. Abdullayeva B.S. Fanlararo aloqadorlik turlari haqida. "Uzluksiz ta'lim". 1-son. –Toshkent, 2005-yil.
8. Jo'raev N. Tarix falsafasining nazariy asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
9. Байбородова Л.В. Педагогика дополнительного образования. Психолого-педагогическое сопровождение детей отв. ред. – Москва: Юрайт, 2016.